

ZİR b. HUBEYŞ

(زَر بن حَبِيش)

Ebû Meryem Zirr b. Hubeys
b. Hubâşe el-Esedî el-Kûfî
(ö. 82/701)**Kıraat ve hadis âlimi,
muhadram tâbiî.**

Muhtemelen hicretten 39 veya 40 yıl önce (milâdî 583 veya 584) Kûfe'de doğdu. Benî Esed b. Huzeyme'ye mensup olan Benî Gâdire ailesindedir. Ayrıca Ebû'l-Muttarîf künyesiyle de zikredilmiştir. Hem Câhiliye devrinde hem İslâm döneminde yaşadığı halde Resul-i Ekrem'i görmediği için muhadram tâbiilerden sayılmıştır. Hz. Ali, Übey b. Kâ'b ve Abdullah b. Mes'ûd'dan Kur'an ve kıraat ilimlerini tahsil etti. Kur'an kıraati tedrisiyle meşgul oldu; bu konuda kendisinden Yahyâ b. Vessâb, Âsım b. Behdele, Ebû İshak eş-Şeybânî, A'meş ve diğerleri faydalandı. Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ûd, Abdurrahman b. Avf, Übey b. Kâ'b, Huzeyfe b. Yemân, Safvân b. Assâl, İbn Ümmü Mektûm, Saîd b. Zeyd ve Ebû Vâil Şakîk b. Seleme'den rivayette bulundu. Şa'bî, İbrâhîm en-Nehâf, Âsım b. Behdele, Minhâl b. Amr ondan hadis rivayet edenlerdendir. Döneminde Arap diline vukufu ile tanındığı ve Abdullah b. Mes'ûd'un zaman zaman bu konuda kendisine başvurarak sorular sorduğu kaydedilmiş (İbn Sa'd, VIII, 225), Âsım b. Behdele de ondan daha fasih birini görmediğini söylemiştir (Zehebî, *Ma'rîfetü'l-kurrâ*, I, 144).

Zir b. Hubeys, Hz. Osman'ın hilâfeti yıllarında Kûfe'den Medine'ye giden bir heyetin içinde yer aldı. Bunda sahâbîlerle buluşmaya olan aşırı isteğinin rol oynadığını belirtmiştir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 167). Medine'de bulunduğu sırada ashabın ileri gelenleriyle görüşmesi yanında özellikle Übey b. Kâ'b ve Abdurrahman b. Avf'tan çokça faydalandı. Medine Mescidi'ne ilk girişinde bu iki sahâbî ile karşılaşmış Übey b. Kâ'b ile tanışınca herhalde ilminden yararlanmak amacıyla, "Ey Ebû Münzir! Allah sana rahmetiyle muamele etsin, ne olur üzerime kanadını indir" diyerek beklentisini dile getirdi. Übey'in ona söylediği kaydedilen "Kur'an'da benden sorup öğrenmediğin bir tek âyet bırakmak istemiyorsun" sözünden (a.g.e., IV, 168) aralarındaki hoca-talebe ilişkisinin uzun süre devam ettiğini ve Zirr'in Übey'den kıraat yanında tefsir ve diğer Kur'an ilimleri alanında da çok şey öğrendiğini söylemek mümkündür. Zir b. Hubeys'in Hz.

Ali ile Osman hakkında Ebû Vâil'le farklı düşüncelere sahip buldukları, Zirr'in Ali yanlısı olduğu, Osman taraftarı olan Ebû Vâil'le bir araya geldiklerinde bu konuyu hiç tartışmadıkları, aynı mescidde ibadet ettikleri, hatta Ebû Vâil'in kendisinden daha yaşlı olan Zirr'e saygı gösterdiği kaydedilmektedir. Zir 82 (701) yılında 122 yaşında vefat etti. Bu tarih 83 olarak da zikredilmiş, öldüğünde 120 ve 127 yaşında olduğu da kaydedilmiştir.

Zir b. Hubeys'in kıraat ilmindeki önemli yeri, meşhur yedi kıraat imamından Âsım b. Behdele'nin iki râvisinden biri olan Ebû Bekir Şu'be b. Ayyâş yoluyla onun kıraatinin yedilî sistem içinde yer almasıyla ilgilidir. Zira Âsım ondan öğrendiği kıraati Ebû Bekir b. Ayyâş'a, Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den aldığı kıraati diğer râvisi Hafs b. Süleyman'a öğretmiş, bu iki râvinin okuyuşlarına yedilî sistem içinde yer verilmesiyle hem Sülemî'nin hem Zir b. Hubeys'in kıraati günümüze kadar gelmiştir. Diğer taraftan Âsım, Zir b. Hubeys'ten daha iyi bir mukrîf görmediğini söyleyerek onun bu alandaki yerinin önemine işaret etmiştir. Son derece mütevazî olup çok hadis rivayet ettiği kaydedilen ve 120'li yaşlarında ihtiyarlığı sebebiyle çenesinin titrediği belirtilen Zir b. Hubeys için İbn Sa'd ve Yahyâ b. Maîn sika değerlendirmesi yapmış, İbn Hibbân da onun biyografisine *eş-Şikâ't*'inde yer vermiştir. Zir b. Hubeys'in rivayetleri başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere pek çok hadis kaynağında yer almış, Übey b. Kâ'b'ın Kadir gecesinin ramazan ayının 27. gecesine rastladığını söylediğine dair rivayet de Zir tarafından kendisinden nakledilmiştir (İbn Sa'd, VIII, 225). Zir b. Hubeys'in Halife Abdümelik b. Mervân'a mektup göndererek nasihat ve uyarılarda bulunduğu (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 170), halifenin bu mektubu ağlayarak okuduğu ve uyarılarında Zirr'in haklı olduğunu söylediği rivayet edilmiştir (Ebû Nuaym, IV, 184).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. Ali M. Ömer), Medine 1421/2001, VIII, 225-226; Halife b. Hayyât, *eş-Tabakât* (Ömerî), s. 140; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 427; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 622-623; İbn Hibbân, *eş-Şikâ't*, IV, 269; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 181-191; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 588-589; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 166-170; a.mlf., *Ma'rîfetü'l-kurrâ* (Altıkulaç), I, 143-145; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 294; Ahmed Madazlı, "İmam Zirr İbn Hubeys", *Eûlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 6, Kayseri 1989, s. 237-243. TAYYAR ALTİKULAÇ

ZİRÂ

(bk. ARŞIN).

ZİRAAT

(الفلاحة)

VII ve VIII. yüzyıllardaki İslâm fetihleri, daha önce çok az bilinen topraklara ulaşarak İber yarımadasından İndus vadisine kadar uzanan bir "ümme" ya da "millet" in doğuşunu sağladı. Bu geniş coğrafyada çeşitli faktörlere dayanan bir birlik gelişti; fâtiher tarafından getirilen ve fethe edilen topraklarda yaşayanlar arasında yayılan bu yeni din ile birçok bölgede konuşma dilinin temeli olan yeni yönetim ve öğretim dilinden, çeşitli milletlerin, fikirlerin, bilginlerin ve teknolojilerin kapsamlı hareketinden yeni bir kültür doğdu. Tarım dahil insan hayatının her alanında etkisini gösteren bu yeni birlik kırsal yaşamda da kademeli fakat çok derin etkiler bıraktı. Aslında, İslâm fetihleri öncesinde bölge tarımı beş asır sonra hüküm süren tarımla karşılaştırılırsa bir erken dönem İslâm tarım devriminden söz etmek mübalağa sayılmaz. Bu devrimin birleşenleri üç bölümden meydana gelmiştir.

1. İslâm öncesinde sadece bir kısmı Sind'de bilinen, birkaçı da Sâsânî Devleti'ne ulaşmış birçok yeni tarım ürününün bölgede yaygın biçimde yetiştirilmesine başlandı. Fethedilen topraklarda bu ürünleri iklimin ve sulama imkânlarının izin verdiği hemen her yerde geniş ölçüde yaymak İslâm Devleti'nin başarısıdır. Sonraki dönemlerde İslâm'ın dışı doğru yayılmasıyla da sorkun (sepetçi söğüdü), asya pirinci, şeker kamışı, pamuk, turunç, limon, misket limonu, greyfurt, muz, platanus (çınar ağacı), karpuz, ispanak, enginar, patlıcan, indigo (çivit), hindistan cevizi ve mango gibi yeni birçok ürün bunları takip etti. Tüketiciler için yeni beslenme imkânları doğuran bu ürünler toprak kullanımını, üretimi ve buna bağlı olarak gelirleri de arttırdı.

2. Bu durum, neredeyse bütün bölgelerdeki sulama sistemlerinde önemli gelişmelerin meydana gelmesini ve yılın daha uzun bir döneminde -hatta yıl boyunca- daha çok toprağın daha fazla sulanmasını sağladı. Gelişmeler büyük çoğunlukla İslâm öncesi zamanlarda bilinen, ancak yaygın şekilde kullanılmayan tekniklerin yaygınlaştırılmasıyla başarılıydı. İslâm'ın parlak dönemlerinde geniş ölçüde yayılan yerel teknolojilerin bilgisi neredeyse faydalı ola-